

rudaí-beo

Beo, beo tráth nó neamhbheo riamh?

Súil thapa ar an gceacht

Nocht tráidire ina bhfuil planda, grianghraf de sheilide, duilleog, cleite, cloch agus bréagán plaisteach, agus fiafraigh cé acu atá beo anois, a bhí beo tráth, nó nach raibh beo riamh. Ainmnigh na trí ghrúpa le sampla nithiúil amháin an ceann, ansin sórtálann na grúpaí gach rud ar an tráidire i bhfonsaí a bhfuil lipéid orthu, agus tugann siad údar lena rogha le leideanna a thug siad faoi deara. Pléitear rudaí próiseáilte níos deacra (spúnóg adhmaid, cadás, páipéar) trí bhreathnú comhroinnte leis an ngloine formhéadúcháin agus leis an ngníomhaíocht idirghníomhach ‘crann sórtála’. Breacann na daltaí sampla amháin agus leid amháin do gach grúpa ar leathanach na Dialainne Imscrúdaithe.

Cuspóirí foghlama

- Rudaí a shórtáil sna grúpaí beo, beo tráth agus neamhbheo riamh, ag baint úsáide as tréithe is féidir a fheiceáil
- Údar a thabhairt le gach sórtáil le fianaise ó rudaí a tugadh faoi deara go cúramach

Sula mbuailfidh an clog – ullmhúchán

An oíche roimh ré: tráidire amháin do gach grúpa (planda i bpota nó gearrthóg, cárta grianghraif de sheilide, duilleog a thit, cleite, cloch, bréagán plaisteach) chomh maith le trí fhonsa nó trí chiorcal páipéir a bhfuil lipéid orthu (Beo / Beo tráth / Neamhbheo riamh). Is é cárta grianghraif an rogha réamhshocraithe don seilide; más mian leat, seilide beo amháin don rang ar fad i bpota trédhearcach. Gloine formhéadúcháin amháin le roinnt ag barr an ranga. Oscail an ghníomhaíocht idirghníomhach ‘crann sórtála’ roimh ré agus bíodh sí réidh i mód taiscéalaíochta.

Ábhair

Mír	Líon	Do gach	Foinse	Ionadach saor
rudaí don tráidire sórtála (planda beag i bpota nó gearrthóg in uisce, duilleog a thit, cleite, cloch, bréagán plaisteach, cárta grianghraif de sheilide)	1	grúpa	seomra ranga	cártaí pictiúr de na sé rud thuas mura bhfuil go leor fíor-rudaí agat
cárta grianghraif de sheilide (más mian leat: seilide beo amháin don rang ar fad i bpota trédhearcach le duilleog thais)	1	grúpa	seomra ranga	grianghraf soiléir de sheilide ar an gclár bán idirghníomhach don rang ar fad
fonsaí sórtála nó ciorcail mhóra déanta as páipéar a bhfuil lipéid orthu (Beo, Beo tráth, Neamhbheo riamh)	3	grúpa	seomra ranga	trí limistéar den deasc a bhfuil lipéid orthu, marcáilte le téip chumhdaigh
gloine formhéadúcháin	2	grúpa	trealamh na scoile	claibín próca plaistigh trédhearcach mar lionsa simplí, nó breathnú cúramach gan ghloine formhéadúcháin
Leathanach sa Dialann Imscrúdaithe	1	dalta	leagan inphriontáilte a chuirtear ar fáil	páipéar bán fillte ina thrí cholún a bhfuil lipéad ar gach ceann acu

Pointe sábháilteachta

Más seilide beo atá in úsáid agat: coinníonn páiste amháin an pota go socair, ná bíodh aon phriocadh ann, cuir amach arís é tar éis an cheachta, agus nigh na lámha tar éis láimhseáil an phota seilide agus na rudaí nádúrtha.

Céimeanna teagaisc

- **Ag Tosú:** Coinnigh an tráidire clúdaithe go dtí go n-ardaíonn tú é. Tóg péire a chuirfidh iontas orthu (duilleog in aice le bréagán plaisteach) agus fiafraigh an den chineál céanna iad. Ainmnigh na comhpháirtithe cainte sula dtosaíonn an chogarnach, ionas go n-iompóidh gach páiste. Bí ag éisteacht le ‘ag gluaiseacht = beo, socair = neamhbheo’ — ná ceartaigh fós é.
- **Trí ghrúpa le haghaidh sórtála:** Ceangail ainm gach grúpa le rud amháin atá i do lámh agat: planda = beo, duilleog thirim = beo tráth, cloch = neamhbheo riamh. Léirigh an timthriall breathnóireachta os ard leis an duilleog (tuar, féach, socraigh). Glac le dhá fhreagra thapa ón rang, ansin téigh díreach ar aghaidh chuig sórtáil an tráidire.
- **Ag sórtáil an tráidire:** Faigheann grúpaí de 3–4 thráidire amháin agus trí fhonsa a bhfuil lipéid orthu. Abair go soiléir: is é an t-ainmhí sa phictiúr a shórtálaimid, ní an cárta. Siúil timpeall ag fiafraí ‘Cad a thug tú faoi deara a thug ort é a chur ansin?’ Má chuirtear duilleog sa ghrúpa Beo, fiafraigh an bhfuil sí ag fás anois.
- **Ag féachaint go cúramach:** Déan breathnú comhroinnte amháin leis an ngloine formhéadúcháin ag barr an ranga: grianghraf an tseilide (nó an pota leis an seilide beo) in aice leis an mbréagán plaisteach. Ná glac ach le dhá nó trí leid ó bhéal — gan aon scríobh fós. Spreag focail ar nós mín, garbh, lonrach, féitheacha, cruth an tsliogáin. Coinnigh faoi chúig nóiméad é.
- **Níos deacra ná mar a shíltear:** Stiúir féin an ghníomhaíocht idirghníomhach ‘crann sórtála’ i mód taiscéalaíochta; glaonn an rang amach na freagraí. Ná déan an tráidire a athshórtáil. Bain leas as an dá cheist: an bhfuil sé beo anois díreach? ar tháinig sé ó rud a bhí beo? Lig do na heasaontais faoin spúnóg adhmaid agus faoin sliogán mara leanúint ar aghaidh — athluaigh cúiseanna maithe ar an dá thaobh.
- **Ár gcuid sórtála a thaifeadadh:** Ná tabhair amach leathanach na Dialainne Imscrúdaithe go dtí an pointe seo. Is leor sampla amháin agus leid amháin do gach grúpa. Abair na tosaithe abairte os ard: ‘Tá sé beo / Bhí sé beo tráth / Ní raibh sé beo riamh, mar...’ Tabhair lipéid phictiúr ón gclár do na scríbhneoirí atá fós ag teacht chun cinn.
- **An méid a shórtálamar a roinnt:** Dhá nó trí nóiméad: sórtáil chasta amháin le cúis athluaite, ansin cuardach tapa sa seomra ranga (peann luaidhe adhmaid, páipéar, olann; rialóir plaisteach nó gloine). Má deir duine éigin go bhfuil an peann luaidhe beo, fiafraigh an bhfuil sé ag fás nó an bhfuil uisce ag teastáil uaidh anois. Críochnaigh an plé sula gcuirtear na rudaí ar ais.

Cad ba cheart a fheiceáil

Sórtáil an tráidire: planda agus seilide → beo; duilleog agus cleite → beo tráth; cloch agus bréagán plaisteach → neamhbheo riamh. Sa ghníomhaíocht idirghníomhach: spúnóg adhmaid, stoca cadáis, páipéar agus bróg leathair → beo tráth; buidéal plaisteach → neamhbheo riamh; féadfaidh an sliogán mara dul ar an dá bhealach más cúis réasúnta atá ann. Má chuirtear duilleog sa ghrúpa Beo, is gnách gur dóigh leis an bpáiste gurb ionann ‘ó phlanda’ agus ‘beo fós’ — fiafraigh an bhfuil sí ag fás anois.

Míthuisceintí agus idirghabhálacha

- **‘Tá an duilleog a thit beo mar tháinig sí ó phlanda.’** — Coinnigh an duilleog thirim i do lámh agus fiafraigh: an bhfuil sí glas, bog, nó ag fás anois? Athluaigh: ciallaíonn beo go bhfuil sé beo anois díreach; ciallaíonn beo tráth go raibh sé ina chuid de rud beo tráth.
- **‘Bhí an chloch beo tráth mar is rud nádúrtha í / mar is ón taobh amuigh a tháinig sí.’** — Cuir an chloch i gcodarsnacht leis an gcleite: cé acu a tháinig ó ainmhí nó ó phlanda? Rud nach raibh beo riamh, ní raibh sé ina chuid de rud beo ar chor ar bith — ní hionann nádúrtha agus beo tráth.
- **‘Ní raibh an spúnóg adhmaid beo riamh mar is duine a rinne í.’** — Cuir an dara ceist: ar tháinig sí ó rud a bhí beo? Is ó chrann a thagann adhmaid, mar sin tá an spúnóg sa ghrúpa beo tráth cé gur duine a rinne í.

Difreáil

Ag teacht chun cinn	Ag forbairt	Inniúil
• Tosaigh an tráidire leis an bplanda agus leis an gcloch amháin (codarsnacht shoiléir) sula gcuireann tú na ceithre rud eile leis. • Tabhair lipéid phictiúr ón gclár le cóipeáil ar leathanach na Dialainne Imscrúdaithe; is leor sampla amháin do gach grúpa.	• Éiligh leid bhreathnóireachta le gach rud a chuireann siad i ngrúpa: gluaiseann sé, fásann sé, tháinig sé ó phlanda nó ó ainmhí, ní raibh sé beo riamh. • Sa ghníomhaíocht idirghníomhach, iarr orthu a rá cé acu den dá cheist a shocraigh grúpa na spúnóige adhmaid.	• Rud breise amháin ón seomra ranga a roghnóidh siad féin a chur leis, agus údar a thabhairt lena ghrúpa le leid. • An áit ar cuireadh an sliogán mara a chosaint ag baint úsáide as an dá cheist, agus a rá cad a d'athródh a n-intinn.

Nasc traschuraclaim

Teanga ó bhéal an Bhéarla: lig do na daltaí na tosaithe abairte le ‘mar...’ a chleachtadh os ard sula scríobhann siad an t-aon leid amháin a thugann údar lena rogha ar leathanach na dialainne.